

BOSNA-HERSEK’TE OCAKLAR: ŽIVČIĆ-VUKELJIĆ ve MESUDİJE TEKKELERİ

Fatih İYİYOL*

Özet

Türk kültüründe ocak kavramı etrafında geniş bir anlam ve muhteva yığını oluşmuştur. Ocak ifadesi, Türk edebiyatının ilk metinlerinden itibaren görülmektedir. Ateş ile doğrudan ilgili olan ocağın, Atalar Kültü ile de bir ilişkisi bulunmaktadır. Türk mitolojisinde ve inanışlarında ocakla ilgili bir dizi âdet ve uygulama görülmektedir. Ocak kavramı, Türk tasavvuf geleneğinde Alevi dedelerinin soy sistemini düzenleyen bir kurum olmuştur. Bunun yanında, tasavvuf geleneği ile bağlantılı olarak hastalara şifa verdiği inanan ocaklılar bulunmaktadır. Bosna-Hersek’teki Živčić-Vukeljić Tekkesi ve devamı konumundaki Mesudije Tekkesinde Alevi dedelerinin soy sistemine benzeyen ocak/ocakzâdelik yapısı görülmektedir. Mejlî Baba’nın soyundan gelen Hadžimejlić ailesi, Bosna-Hersek’te ocak/ocakzâde olarak kabul edilmektedir. Živčić Tekkesi ve devamı Mesudije Tekkesi halk hekimliği anlamında da bir ocak konumundadır. Günümüzde Şeyh Ćazim Hadžimejlić ocaklık geleneğini devam ettirmektedir. Mesudije Tekkesi, bir tekke olmanın yanında bir bölümünde hasta bakılan bir mekân konumundadır. Tekkenin Şeyhî Ćazim Efendi ise, bir ocak olarak maddî/manevî hastalara şifa olması için çeşitli uygulama ve pratikler yapmaktadır. Bu makalede, ocak kavramı Bosna-Hersek coğrafyası açısından birbirlerine bağlantılı olarak iki anlamda ele alınmıştır. Birincisi, ocakzâdelik; ikincisi ise, halk hekimi anlamındaki ocaklık kavramıdır. Çalışmada, Başbakanlık Osmanlı Arşivleri’nden yararlanılmış, aynı zamanda saha araştırması (derleme) yapılmıştır. Çalışmada elde edilen malzeme işlevsel metot ile değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Živčić ve Mesudije Tekkesi, Ocaklar, Alevilik, Bosna-Hersek

OCAKS IN BOSNIA-HERZOGOVINA: ŽIVČIĆ-VUKELJIĆ AND MESUDİJE DERVISH LODGES

Abstract

A wide meaning and a great deal of content are formed around the concept of ocak in Turkish culture. The expression of ocak is seen in the first texts of Turkish literature and has since been used. Ocak, which is directly related to the fire, is also associated with the cult of ancestors. Plenty of customs and practices about ocak are seen in Turkish mythology and belief system(s). Ocak as a concept, has become a regulatory (body/ authority) organizing the descent system of Alevi dedes (Saints) in Turkish mystic tradition. In addition, there are ocaklık(s) who are believed to heal the diseases in connection with mystic tradition. In Bos-

* Yrd. Doç. Dr., Süleyman Şah Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, İstanbul/Türkiye, fiyiyol@ssu.edu.tr

nia-Herzegovina, in Živčić-Vukeljić and Mesudije Dervish Lodges, which is a continuation of the former two lodges, the ocak/ocakzedelik structure, similar to the Alevi Saints' descent system, is seen. The Hadžimejlić Family who descended from Mejlî Baba is considered as the ocak/Ocakzâde in Bosnia-Herzegovina. Živčić and Mesudije Dervish Lodges are ocaks in terms of folk medicine. Sheikh Ćazim Hadžimejlić is continuing the ocak tradition nowadays. Besides being a dervish lodge, Mesudije Lodge is a place where patients are taken care of in a part of the building. Being an ocak, the Sheikh of the lodge, Ćazim Efendi performs broad variety of practices and techniques to heal material/spiritual diseases. As a concept, ocak is discussed in two contexts related to each other with regard to Bosnia-Herzegovina region: First Ocakzâdelik; and the second, ocaklık in the meaning of folk healer. During this study Prime Ministry Ottoman Archives were utilized, and field research was done as well. The material obtained in this study has been evaluated by using functional method.

Keywords: Živčić and Mesudije Dervish Lodges, Ocaks, Alewism, Bosnia-Herzegovina

Giriş

Ocak ve ocak etrafında gelişen kavram-terimler, Türk dili ve kültüründe geniş bir anlam ve muhtevaya sahiptir. Türkçe kökenli ocak kelimesinin çeşitli sözlük anlamları bulunmaktadır. Kelimenin en yaygın anlamları: “Ateş yakmaya yarayan, pişirme, ısıtma, ısınma vb. amaçlarla kullanılan yer; aynı amaç ve düşünceyi paylaşanların kurdukları kuruluş veya toplandıkları, görev yaptıkları yer; ev, aile ve soy; bazı hastalıkları iyi ettiğine inanılan aile” (T.S; 2005: 1448); şeklinde ifade edilebilir. Ocak kelimesi, Osmanlı Türkçesinde; “*Ocağ-ı mihmân-nevâz/hanedan*, misafir ağırlayan ocak; *serâmedan-ı ocağ/ocağın ileri gelenleri*” (Devellioğlu, 2008: 850), örneklerinde olduğu gibi terkip şeklinde de kullanılmıştır. Ocak kelimesi deyim içinde de kullanılmış, böylece zengin bir anlam genişlemesine sahip olmuştur. “*Ocağı batmak, ocağı kör olmak, ocağı tütme, ocağına düşmek, ocağına incir ağacı dikmek, ocağı sönmek, ocağı tütme, ocağı kör kalmak*” (Doğan, 2008: 1263), deyimleri ile ocağa mecazî anlamlar yüklenmiştir. Kelimenin, “*Ocaklık*” şekliyle Türk devlet sisteminde kullanıldığı görülmektedir. Anadolu Selçukluları, Beylikler ve Osmanlı İmparatorluğunda görülen Ocaklık kavramı; sancak anlamına geldiği gibi; *Ocakzâde Tımarları* terimiyle, iktânın babadan oğula geçişi belirtilmektedir. Osmanlı'nın bir devlet terimi olarak Ocaklık, “*İdari ve mali teşkilatında belirli bir tahsisat alanı*” olarak tanımlanabilir (Kılıç, 2007: 317-318). Osmanlı devlet askerî sisteminin yüzyıllarca temelini oluşturan orduya, Yeniçeri Ocağı ya da “*Ocağ-ı Bektâşiyân*” (Uzunçarşılı, 1988: 150) denilmiştir. Kadim dönemlerden beri Türk devlet geleneğinde ordu bir ocak olarak kabul edilmiştir. Bu sebeple askerlik müessesesi; “*Asker Ocağı*” ya da vatan savunmasının kutsiyetini belirten, “*Peygamber ocağı*” olarak nitelendirilmiştir.

Ocak ifadesi, Türk kültürünün ilk metinlerinden itibaren görülmektedir. Orhun Abidelerinde ocak kelimesi, “*Oçuk*” (Ergin, 2006: 106). Divânü Lûgati-it-Türk'te, “*Oçak*” şeklinde ifade edilmiştir (2006: 422). Dede Korkut Hikâyelerinde

ocak tabiri; ev, soy-sop anlamlarında kullanılmıştır. Hikâyelerin girişinde kadınları tasvir ederken iyi kadını okuyucunun ocağına gelmesi temennisinde bulunan müellif, “*Ocağına bunçalayın ‘avrat gelsün*” kötü kadın tasvirinde ise, “*Ocağına/ocağınuza bunçalayın avrat gelmesün*” ya da “*Ocağına bunun gibi avrat gelmüsün*” (Ergin, 2009: 76-77), ifadeleriyle okuyucu adına dilekte bulunmuştur. Abdülkadir İnan, Radloff’a dayanarak ocak kavramının boyların en küçük bölümlerini bildirmek için ağıl, arıs (arış) ile aynı anlamda kullanıldığını belirtir ve kelimenin Ebamüslimnâme’de, “*Sülale*” anlamına geldiğini ifade eder (İnan, 1998: 638).

Ocak, ateşle doğrudan ilgili bir ifadedir. Bu sebeple ateş ve ateşle ilgili inanışların ocak kavramıyla ilgisi bulunmaktadır. Ateş, İslamiyet öncesi Türk inançlarından olan Şamanizmde kutsal kabul edilmektedir. Ateşin temizleyici, sağaltıcı ve kötü ruhlardan koruyucu yönünün olduğuna inanan şamanlar, ateşin otuz ayaklı bir kadın ruhu olduğuna inanırlar. Ocak ile ilgili inanış ve pratiklerin işlevi göz önünde bulundurulduğunda Atalar kültüyle ocak arasında doğrudan veya dolaylı bir bağlantı görülecektir. Atalar kültü ocak ilişkisini İdil Boyu Türklerinde görülen “*Od Anası*” ve “*Od Atası*” ruhları (Çoruhlu, 2010: 50-51), örneklem olarak değerlendirilebilir. Türk mitolojisinde ateş ilgili uygulama ve pratikleri değerlendiren Bahaeddin Ögel, “*Ayrı bir sahibi ve koruyucu ruhu*” olmakla birlikte, ateşin İran topluluklarında görüldüğü gibi Türklerde Tanrı olarak görülmemesi gerektiğini vurgulamıştır. Ögel’e göre; Türk mitolojisinde ateş-ocak; evi ve soyu temsil etmektedir. Dolayısıyla ocağın devamı soyun devamı anlamına gelmektedir (2010: 495-510).

Türklerde ateş-ocakla ilgili kadim zamanlara dayanan âdet, uygulama ve pratiklerin geniş bir coğrafyaya yayılan Türk topluluklarının genelinde görüldüğü gözlenmektedir. Başkurtlar, Kırgızlar, Yakutlar, Altay Türkleri ve Kazak Türkleri ateşi ve ocağı kutsal görürler. Yakut Türklerinin ocağa karşı yemin etmeleri, Kırgız ve Kazakların gelini ocağın etrafında döndürmeleri bu inanışın bir tezahürü olarak görülmektedir. (Şahin, 2007: 316; Tanyu, 1976: 287-292). Ocakla ilgili inanışları Anadolu coğrafyasında da görmek mümkündür. Sakarya Türkmenlerinde, ocaktaki ateş gece vakti çıkarılmaz, ocağa su dökülmez, ocağa tükürülmez (İyiyol, 2003: 58-59). Sakarya Türkmenlerinde gördüğümüz bu inanış ve pratikleri Diyarbakır, Erzurum, Hakkâri, Kars gibi Anadolu’nun farklı bölgelerinde de görmek mümkündür (Kalafat, 1990: 53). Örneklerde de görüldüğü gibi Türk kültüründe ocak etrafında bir dizi âdet ve pratikler oluşmuştur. Bu norm ve pratiklerin Türklerin mitolojik dönemlerine kadar dayanan yönlerinin olduğu görülmektedir. Kelime, günlük hayatta ateş yakılan yer anlamından çok mecazî anlamlar yüklenerek çoğunlukla soy-sop anlamında kullanılmaktadır. Farklı anlamlar yüklenmesi, bir terim-kavram olarak kullanılması kelimenin Türkçede ve Türk kültüründeki yaygınlığını arttırmıştır. Bu yaygınlığın önemli bir sebebi de kelimeye tasavvufî anlamlar yüklenmesinden kaynaklanmaktadır.

I. Tasavvuf Kültüründe Ocak

Ocak, Türk tasavvuf kültüründe önemli bir kavramdır. Mevlevîlerde ocak “Âteşbâz-ı velînin makamı” olarak kabul edilir. Ocağa niyaz edilerek ve öpülerek işe başlanır. Ocağın temiz olmaması halinde baş kesilip el değiştirilerek elin başparmağı öpülerek niyaz edilir. Yemek ocaktan alınca “Gülbang” çekilir. Ocak ve eşik tekkenin ya da evin en önemli yerleridir. Mevlevîlerde ocağa verilen bu önem ve kutsiyet diğer tarikatlarda da görülmektedir (Gölpınarlı, 2006: 47-48). Ocağa verilen kutsiyet, orada pişen yemeğin ve pişirilme safhalarının tarikat adab-erkânına göre yapılması sağlar¹.

Türk tasavvuf kültüründe ocak kavramının esas önemi Alevilikteki; dede, pir, seyyid, mürşid ve rehber gibi isimlerle adlandırılan Aleviliğin temel şahsiyetlerinin soylarını ifade etmesinden kaynaklanmaktadır. “Bu ailelerden gelenlere bir dede ocağından geldikleri” belirtmek için ocakzâde denilmektedir (Yaman, 2011: 48) Ocakzâde ya da ocakoğlu kavramı dedeliğin bir çeşit müessesese haline getirilmesidir. Ahmet Yaşar Ocak’a göre, İslam öncesi birer dinî lider olan Türkmen aşiret reisleri, İslamiyet’in kabulüyle Şah İsmail-i Safevî tarafından Hz. Ali’nin soyundan gelen seyyidlere ve dedelere dönüşmüş, bu dede soyları ocaklık kurumu ile kutsiyet kazanmıştır (1999: 49). Ali Yaman, ocak sisteminin teşekkülü üzerinde nazariyeleri belirtirken, Ahmet Yaşar Ocak’ın fikirlerinin yanında ocak sisteminin Hacı Bektaş Veli zamanında da çıkmış olabileceğini vurgulamaktadır. Yaman’a göre ocaklık sisteminin teşekkülü üzerine temel varsayımlar şunlardır: “Alevi ocakları, Hz. Muhammed ve Hz. Ali’den sonra soylarından gelenlerce oluşturuldu. Alevi ocakları, Hünkâr Hacı Bektaş Veli zamanında ortaya çıktı. Anadolu’ya gelen kabilelerin dinsel/siyasal liderleri Türkmen Babaları ocakzâde dede ailelerini oluşturdu” (Yaman, 2004: 148-149). Alevilikte bir çeşit merkez ve merkez aileleri koruyan sistem olarak görülebilecek ocaklar için Aleviliğin temel merkezleri ve aileleri de demek mümkündür.

Ocakzâdenin/ocakoğlunun Hz. Muhammed’in soyundan geldiğine inanılır. Dedelerin şecereleri Hz. Ali’ye bağlanmakta, bu sebeple ocakzâde/ocakoğlu, “Evlâd-ı Resûl” olarak kabul edilmekte; ocaklar bir mürebbi ve mürşid-i kâmil olarak kabul görülmektedir. Ocak sistemi, babadan oğula geçmektedir. Ocak dedelerinin klasik görevlerinin yanında manevi güçlerinden dolayı hastaları iyileştirdiklerine de inanılmaktadır (Yaman, 2011: 60). Anadolu’da bazı kişilerin-ailelerin hastaları iyileştirdiğine inanılmakta ve bu kişilere-ailelere ocak/ocaklı denilmektedir. Sağaltma gücüne sahip olduğuna inanılan ocaklının bu özelliğinin çoğunlukla babadan oğula geçmesi, Alevilikteki ocakzâdelik ile halk hekimi olan ocaklı arasında bir bağlantının olduğunu göstermektedir.

Ocakzâdelik ile halk hekimi ocaklı arasında çeşitli açılardan benzerlikler olduğu gibi farklılıklar da bulunmaktadır. Bir halk hekimi olarak ocak,² çoğunlukla babadan el almaktadır. Ocaklı aile Hz. Muhammed’in soyundan ya da bir ermişin

soyundan gelmektedirler. Olağanüstü özelliğe sahip olduğu kabul edilen ocaklığın maddî/manevî hastalıkları iyileştirdiğine inanılmaktadır. El alınarak³ nesilden nesile geçmesi, Hz. Muhammed'in ya da bir velinin soyundan gelinmesi gibi hususiyetler değerlendirildiğinde halk hekimi ocaklığın/ocağın Alevilikteki ocakzâde sisteminin devamı olduğu izlenimi uyanmaktadır. Bununla birlikte sağaltıcı olan ocaklığın, babadan oğula el verme zorunluluğu yoktur. Ocaklı başka bir kişiye de el verebilir. Ocaklığın dinî bir yönü olmakla birlikte, dede gibi lider konumunda değildir. Önemli bir yatırım bulunduğu köyün tamamı ocak kabul edilebilmektedir. Ethem Cebecioğlu, hastalığı iyileştirmeye ehil olan ocakların daha çok Kadirî ve Rifâî tarikatlarında yaygın olduğunu belirtmektedir (2005: 492). Yukarıda farklı yönleriyle ele alınan sağaltıcı ocak/ocaklık ile Alevilikteki dedelik soyunu belirten ocakzâdelik arasında temel bir farklılık bulunmaktadır. Bu temel farklılık, ocağın-ocakzâdenin Alevilikte dinî-tasavvufî lider işlevine sahip olması, sağaltıcı olan ocağın ise hekimlik ve iyileştirici fonksiyonunun ön planda olmasıdır. Sağaltıcı ocağın, Alevilikteki ocak sisteminin zamanla Sünnî tarikatlara da geçerek farklı bir anlam kazanmış olabileceği ve daha çok olağanüstü özelliğe sahip iyileştirici ocağa dönmüş olması muhtemeldir.

II. Živčić⁴- Vukeljić ve Mesudije Tekkeleri⁵

Bosna-Hersek topraklarında tasavvuf ekolleri Osmanlı fetihlerinden önce görülmeye başlanmıştır. Balkan coğrafyasının çeşitli bölgelerine yayılan gönüllü Türk dervişleri birçok bölgede tekke, zaviye ve hangâh açmışlardır. Irmak ve su kaynakları kenarında açılan tekkelerin yanına değirmenler açılarak bölgenin yerli kitlelerine ulaşma ve iletişime geçme amacı güdülmüştür. Yerleşimin olmadığı bölgelerde açılan tekkeler ise farklı bölgelerden gelen Müslüman muhacirlere iskân yeri işlevi görmüştür⁶ (Barkan, 2008: 141-190).

Osmanlıların Bosna-Hersek'i fethinden önce tarikatlar bölgede kurumsallaşmaya başlamışlardır. 1459'da Saraybosna Gaziler Tekkesi, 1462'de Saraybosna Mevlevî İsa Bey Tekkesi, 1489'da Visoko⁷'da Ayaz Bey Tekkesi Bosna-Hersek'te açılmış ilk tekkelerdir (Ćehajić, 1986: 21). Bölgede kurumsallaşan tarikatlar, fethin toplumsal zeminini hazırlamış (İyiyol, 2010, 27-29), 1463 yılında Bosna-Hersek'in önemli bir bölümü Osmanlı topraklarına katılmıştır (Âşıkpaşazade, 2007:210-212). Bosna-Hersek'in fethiyle bölgedeki halkın önemli bir kitlesi tasavvuf ekollerinin de etkisi gibi çeşitli faktörler sonucunda Müslüman olmuştur⁸.

Bosna-Hersek'te XV ve XVII yüzyıllar arasında Mevlevîlik, Halvetîlik ve Nakşibendîlik⁹ etkin tarikatlar olmuşturlardır. XVII. yüzyıldan itibaren Kadirilikle birlikte Nakşibendîliğin toplum hayatında etkili olduğu görülmektedir (İyiyol, 2010: 31-75). Bosna'da Bektaşî tekkelerinin varlıkları bilinmekle birlikte, etkileri diğer tarikatlara göre sınırlı kalmıştır. Evliya Çelebi, Hersek bölgesindeki Çayniçe kasabasında bir Bektaşî tekkesinden bahsetmektedir. Saraybosna'da 1884 yılına ait kayıtlarda, bir Bektaşî tekkesinin olduğu ve şeyhinin maaşının yirmi kuruşa yükseldiği

belirtmiştir (Çehajić, 1986: 21; İzeti, 2004: 238-239). Bunun dışında, bazı araştırmacılar Bosna-Hersek topraklarında Bektaşî tekkelerinden bahsetmekle birlikte herhangi bir kaynak belirtmemişlerdir.¹⁰ Bosnalı Müslümanların hemen tamamının Sünnî olması Bosna-Hersek'te Bektaşîliğin etkisinin sınırlı kaldığının delilidir.

Živčić ve Mesudije tekkelerinin bağlı bulunduğu Nakşibendilik Bosna-Hersek'te başlangıçtan itibaren etkin bir tarikat olmuştur. *Gaziler Tekkesi, İskender Bey Tekkesi, Yediler Tekkesi, Koski Mehmet Paşa Hangâhı, Değirmendere Tekkesi, Konjic Seonice Tekkesi, Foça Nakşî Tekkesi*; Nakşibendi tarikatının Bosna-Hersek'teki önemli tekkeleridir. Bu tekkeler, Bosna-Hersek kültür hayatına katkı yapan önemli merkezlerdir (Çehajić, 1986: 35-50). Bosna-Hersek'te Nakşîliğin bölgedeki ağırlığı önceki yüzyıllarda görülmekle birlikte, bu etki XVIII ve XIX. yüzyılda diğer tasavvuf tarikatlarına göre daha da artmıştır (Çehajić, 1986: 35-50; İyiyol, 2010: 44).

XVIII. yüzyıldan itibaren Bosna-Hersek'te nüfuzu artan Nakşibendiliğin merkezi Živčić (Tur. Jivçiç) Tekkesi, mimarı ise Şeyh Hüseyin Baba Zukić'tir. Bosna-Hersek'teki Živčić, Mesudije tekkeleri ve günümüzde işlevsel olan Nakşibendî tekkeleri Hüseyin Baba Zukić'e bağlıdır. Hüseyin Baba Zukić, Fojnica yakınlarındaki Živčić'te dünyaya gelmiştir. Fojnica ve Saraybosna'da eğitim aldıktan sonra manevi eğitimini tamamlamak için gittiği İstanbul'da Muradiye Tekkesinin şeyhi, Hafız Muhammed Hisarî'ye tabii olmuştur. Muradiye Tekkesi, Nakşibendiliğin Müceddidi koluna bağlı olduğundan Şeyh Hüseyin Baba Zukić de Müceddidi koluna intisap etmiştir. Hüseyin Baba, İstanbul'da aldığı manevi eğitimden sonra, Konya'da Ebubekir Efendi'den Mevlevî erkânını öğrenmiştir. Hüseyin Baba, Konya'dan ayrılarak Semerkant'ta ve Bahauddin Nakşibendî'nin türbesinin olduğu Kasr-ı Arifân'a giderek yedi yıl manevi eğitim almıştır. Şeyh Hüseyin Baba Zukić, manevi eğitimini tamamladıktan sonra; İran, Bağdat, Konya ve İstanbul yoluyla Bosna'ya dönmüş ve köyünde bir Nakşibendî tekkesi kurmuştur (Algar, 2007: 335-338). Živčić Nakşibendî Tekkesinin kitabesinde tekkenin Hicri 1195/ M. 1780-81 tarihinde açıldığı yazılıdır.

Şeyh Hüseyin Baba Zukić, tekkesini açtığı günden itibaren Živčić (Tur. Jivçiç) Bosna-Hersek ve Balkan coğrafyasında etkin bir merkez olmuştur. Hüseyin Baba Zukić, 1799-1800'de vefat etmiş ve Živčić'te defnedilmiştir. Onun yerine geçen Sırrî Baba, Oglavak'ta¹¹ tekkesini açmış olmakla birlikte, Živčić merkez olmaya devam etmiştir. Şeyh Abdurrahman Sırrî döneminde, Živčić ve ona bağlı olan Oglavak Tekkesi büyük bir üne kavuşmuştur. Osmanlı'nın vali olarak atadığı görevliler bu tekkeleri ziyaret etmeden görevlerine başlamamışlardır (Algar, 2007: 342). Bu itibar ve ün Osmanlı yönetiminin Şeyh Sırrî ve tekkesinin mülklerini vergiden muaf tutmasını sağlamıştır. Arşiv kayıtlarında, Şeyh Sırrî'nin "Erbâb-ı zühed ve salâhdan"¹² olduğu ifade edilmektedir.

Živčić merkezli Bosna-Hersek Nakşibendiliğinin Hüseyin Baba Zukić ve Şeyh Sırrî Baba'dan sonraki önemli şahsiyeti, Mejlî Baba'dır. Şeyh Mejlî Baba, Şeyh Sırrî'nin ününü duyarak Anadolu'dan Bosna'ya gelip ona intisap etmiştir. Şeyh Mejlî, on altı yıl Sırrî Baba'dan aldığı manevi eğitimden sonra Živčić Tekkesinin şeyhi olmuştur. Mejlî Baba, Osmanlı yönetimi tarafından desteklenerek kendisine maaş bağlanmıştır. 1853-54 yılında Mejlî Baba'nın vefatı üzerine, tekkenin şeyhliği babadan oğula geçerek Şeyh Hasan, Şeyh Muhammed, Şeyh Abdüllatif, Şeyh Bahâuddin tekkenin şeyhleri olmuşlardır (Cehajić, 1986: 54). Tekkenin şeyhleri, Şeyh Mejlî'nin soyundan gelmiş Mejlî Baba'nın soyu Hadžimejlić (Tur. Hacımevlic) ailesi Bosna'daki tasavvuf hayatının son iki asrına damgasını vurmuştur.

Günümüzde Živčić Tekkesi ve Živčić Tekkesinin yaklaşık 7-10 km aşağısında tekkenin devamı olarak açılmış olan Mesudije (Tur. Mesudiye) Tekkesinin şeyhleri Hadžimejlić ailesinin mensuplarıdır. Živčić Tekkesinin günümüzdeki şeyhi, Hüsein Hadžimejlić; Mesudije Tekkesinin şeyhi ise, Ćazim Hadžimejlić'dir. Bosna-Hersek'teki Nakşibendiler Živčić Tekkesini merkez olarak kabul etmektedirler. Mesudije Tekkesinin şeyhi Ćazim Hadžimejlić, Živčić'i merkezli ve Hadžimejlić soyunun bir ocak olduğunu belirtmektedir. *Visoko Tekkesi, Saraybosna Potok Tekkesi, Olovo Şeyh Mehmet Hafizović Tekkesi, Saraybosna Mejtaš Tekkesinin* şeyh ve dervişleri Živčić'i bir ocak ve merkez olarak görmektedirler (K1)¹³, (K2), (K3) (K4), (K5), (K6).

Živčić merkezli Bosna-Hersek Nakşibendiliğinin yapısı, Alevi-Bektaşilikte görülen ocak-ocakzâde sistemine büyük benzerlik göstermektedir. Živčić Tekkesi ve Hadžimejlić ailesi Alevi-Bektaşi tekkesi-şeyhleri olmamakla birlikte, Bosna-Hersek'te ocak/ocakzâde olarak kabul edilirler. Alevilikteki ocak sisteminde görüldüğü gibi, Mejlî Baba'dan itibaren şeyhlik babadan oğula geçmektedir. Živčić merkezli Bosna Nakşibendiliğinin Alevilikteki ocak sistemine bir diğer benzerliği ailenin seyyid soyundan geldiğini ifade etmesi ve muhit tarafından böyle algılanmasıdır. Živčić Tekkesinin şeyhleri, Hadžimejlić ailesinin seyyid soyundan geldiklerini şecerelerinde ifade ederler. Nakşibendiler kendilerini Hz. Ebubekir'e dayandırırken bir Nakşi ailesi olarak Hadžimejlićlerin şecerelerini hem Hz. Ali'ye hem Hz. Ebubekir'e dayandırdıkları görülmektedir (K1), (K2). Alevi ocakları kendilerini Sarı Saltuk, Seyyid Ali Sultan, Hıdır Abdal, Garip Musa gibi bilinen erenlerle anar ve onların soylarından geldiklerine inanırlar. Hadžimejlić ailesi de kendisini Bosna-Hersek'te Kutbu'z-Zaman olarak kabul edilen Hüseyin Baba Zukić ile özdeşleştirir. Şeyh Sırrî, Şeyh Hüseyin Baba Zukić'in torunu ile Mejlî Baba'yı evlendirmiş böylece Hadžimejlić ailesiyle Şeyh Hüseyin Baba Zukić arasında kan bağı kurulmuştur. Hadžimejlić ailesinin Şeyh Hüseyin Baba Zukić soyundan gelmesi ve kendilerini Hüseyin Baba Zukić gibi Bosna'da Kutbu'z-Zaman kabul edilen bir mürşit ile anmaları Alevilikteki ocak sistemiyle Živčić merkezli Nakşiliğin bir diğer benzer noktasıdır.

Alevilikteki ocak sisteminde; soyla birlikte keramet ve hizmet de ocağın temel özelliklerini belirlemektedir (Yaman, 2004:150-151). Živčić Tekkesinin kurucularından olan Mejlî Baba'nın Bosna'ya gelişi ve Şeyh Sırrî Baba'ya intisabı büyük bir keramet olarak anlatılmaktadır. Bosnalı tasavvuf erbabının zikrettiği menkıbeye göre; Mejlî Baba, kendisi için bir mürşit arayışındadır ve Sırrî Baba'nın ününü duyup Oglavak yakınlarına gelmiştir. Uzun bir yolculuk yaptığı için Mejlî Baba acıkmış ve yorgun düşmüştür. Mejlî Baba'nın ayağına, Anadolu'da Şeyh Sırrî'ye mürid olmasını öğütleyen ermiş tarafından bir demir halka takılmıştır. Şeyh Mejlî Baba'nın Oglavak'a yaklaştığını manevi olarak haber alan Şeyh Sırrî, kendisine hemen açlığını gidermesi için azık göndermiştir. Azığı getirenin kendisine yaklaşması üzerine, Mejlî Baba bu azığın kimin tarafından gönderildiğini anlar ve Bosna'da çok meşhur olan Türkçe ilahisini orada söylemeye başlar. Mejlî Baba'nın ayağındaki demir halka da Şeyh Sırrî ile karşılaşma anında çözülür. Böylece, Mejlî Baba, bu kerametler silsilesi içinde mürşidine kavuşmuştur. (K1), (K2), (K3) (K4), (K5), (K6). Mejlî Baba'nın dilden dile anlatılan kerametleri ocak sistemindeki keramet unsurunu tamamlayıcısı konumundadır.

Živčić Tekkesinin şeyhleri ehl-i hizmet ve bilge zatlar olarak görülür ve değerlendirilir. Boşnak toplumunun bir çeşit manevi hizmetini gören bu zatlara karşı büyük bir saygı gösterilmektedir. Bu saygı, Bosna'daki diğer hiçbir Nakşibendî tekkesi ve şeyhine gösterilmeyecek şekildedir. Bir "Kutlu Merkez" olarak kabul edilen Živčić Ocağına gösterilen saygı bir anlamda Mejlî Baba, Sırrî Baba ve Hüseyin Baba Zukić'e gösterilmektedir.

Živčić Tekkesinin konumu ve Alevilikteki ocak sistemine benzeyen yapısı tekkenin Bektaşilikle olan ilişkisini gündeme getirmektedir. 1970-71 yıllarında tekkeyi ziyaret eden Hamid Algar, Živčić Tekkesinin klasik bir Nakşî tekkesi olmasının yanında zikir şekli açısından değerlendirildiğinde Kadirî özellikler de gösterdiğini ifade etmektedir. Algar, tekkeye bağlı olanların Bektaşiliği on iki hak tarikat arasında görmesi ve On İki İmam'a ve Hz. Ali'ye olan saygısını değerlendirirken, Sünnî tarikatlarda olabilecek kadar bir Şii tonun mevcudiyetini belirtir (2007: 360). Araştırmamızda Živčić Tekkesinde her Sünnî tarikatla olduğu kadarıyla, Hz. Ali ve On İki İmam'a saygının olduğuna şahit olduk. Tekkenin semahanesinin bir mescit konumunda olması, Sünnî akide, uygulama ve pratiklerinin yanında kısmî bir Bektaşî tonunu gözlemledik. Živčić Tekkesinin ocak/ocakzâde şeyhlik sisteminin Alevilikteki ocak sistemine benzerliği bu kısmî tondan kaynaklanabileceği kanaatindeyiz. Živčić Tekkesindeki bu Bektaşî tonundan daha belirgin bir etki ise; Algar'ın değindiği Kadirî etkisidir. Şeyh Sırrî'nin ilahilerinde Abdülkadir Geylanî'yi methetmesi, tekkede zaman zaman Kadirî zikir şekli olan, "Devrân"ın yapılması ele alındığında, tekkenin Nakşibendî karakterli olmakla birlikte Kadirî etkisinin de yoğun olarak fark edildiği bir yapı görülmektedir.

Živčić Tekkesi ve tekkenin ovadaki devamı konumundaki Mesudije Tekkesi halk hekimliğini icra eden ocaklık işlevini de görmektedirler. Günümüzde Mesudije Tekkesinin şeyhi Ćazim Hadžimejlić ocaklık görevini sürdürmektedir. Babası Şeyh Mesud Efendi'den el almış olan Şeyh Ćazim Hadžimejlić, Bosna'da maddi/manevi hastalıkları olan insanlar için bir şifa kapısıdır. Mesudije Tekkesi, Bosna-Hersek'in nüfus yapısı gereği Müslümanlarla birlikte yaşayan Hristiyanların da hastalıklarını iyileştirmek için geldikleri bir "Darü's-Şifâ"dır.

Ćazim Hadžimejlić'in şeyhliğini yaptığı Mesudije Tekkesi 2001 yılında açılmıştır. Živčić Tekkesinin ovadaki devamı olan Mesudije Tekkesinde Bosna'daki tüm tekkelerde bulunan semahane, meydan odası ve kahve ocağı bulunmaktadır. Mesudije Tekkesi klasik bir tekke yapısından farklı olarak bir hastane-sağlık ocağı işlevi gören merkez konumundadır. Tekke, doktorların hizmet verdiği bir sağlık ocağı işlevi görmesinin yanında; tekkede şifalı bitkiler ve dualarla, hastalıklar tedavi edilmektedir. Tekke geleneğine uygun olarak yapılmış olan Mesudije tekkesi diğer açıdan Bosna-Hersek'te bir halk hekimliği merkezidir. Eğitimli doktorların bakacağı hastalar dışında, maddi-manevi hastalara bakma ehliyeti tekkenin şeyhi Ćazim Hadžimejlić'e¹⁴ aittir. Şeyh Ćazim dışında, bu tür hastalara başka birisinin bakma-iyileştirme yetkisi bulunmamaktadır. Eğitimli doktorlar hastalara modern tedavi yöntemleri uygulamakla birlikte Şeyh Ćazim'dan bazı konularda eğitim almışlardır. Bir doktor muayeneye başladığında aynı zamanda şifa olsun diye Besmele ile başlar ve Allah'ın "Şâfi" ismini zikreder (K1), (K2).

Bir ocak olan Mesudije Tekkesinde hastalıklara göre uygulama ve pratikler çeşitlilik göstermektedir. Dua okuma, okunmuş suyun içirilmesi, şifalı bitkilerden yararlanma, okuma-temas ve çeşitli hayvansal ürünlerden yararlanılarak hastalara şifa verildiğine inanılmaktadır. Hastalığın bölgesi ve türüne göre okunan dua ya da uygulanan pratik değişmektedir.

Mesudije Ocağında, halk hekimliği açısından insan vücudu üç bölümde tasnif edilmiştir: *Baş, göbek ile baş arası ve göbeğin altı*. Bu üç bölümün ağrısına göre tedavi de değişmektedir. *Baş ağrısı çeken bir hasta*, ocaklının karşısında ka'dede (Namazda Tahiyat okunurken) oturur şekilde durmalıdır. Ocaklı, başparmağını hastanın iki kaşı arasına hafifçe temas ettirerek Besmele¹⁵ çeker ve Kâf Sûresinin ilk beş ayetini okur. *Göbek ile baş arasındaki bir organında ağrı olduğu görülen hastanın organına, ocaklı başparmağı ile hafifçe temas ederek, yedi kez Kelime-i Şehadet getirir*. Hastanın *göbek altında bir organında ağrı bulunuyorsa*; ocaklı Besmele çektikten sonra yedi kez, "Lâ havle ve lâ kuvvete illâ billâhi'l-aliyyi'l-azim." duasını okur (K1), (K2). Mesudije Ocağında okunan dua ve ayetler kadar, duaların kaç kez okunduğu da önem arz etmektedir.

Mesudije Ocağında, ağır ya da iyileşmesinden ümit kesilen hastalar için yetmiş iki kez Fatiha Suresi okunur. Ağır hastanın yanında okunacak olan yetmiş iki Fatiha kısık sesle, hastanın duyacağı ve hissedeceği şekilde okunmalıdır (K1). Fatiha Süresinin yetmiş iki kez kısık sesle okunmasının işlevi hastanın ağrılarının hafifleyeceği inancıdır.

Mesudije Ocağında, vücudun belirli bir bölgesi için okunan dua-ayet ve yapılan pratikler olduğu gibi, tüm hastalık ve sıkıntıları giderici çareler de bulunmaktadır. Bir şişeye konulan suyun üzerine; on yedi kez Fatiha Süresi, Ayetü'l-Kürsi, birer kez Felak, Nas ve İhlas Süreleri okunur. Okunan bu su içileceği gibi, bu su hastalıklı bölgeye sürülebilir ya da kıyafet üzerinden mesh edilebilir (K1).

Mesudije Ocağında halk hekimliği dua ve ayetlerin okunması, üflenmesi ya da suyun üzerine okunarak içilmesiyle sınırlı değildir. Yarası ağır olan ya da büyük bir cilt problemi olan hastalara, Besmele ile kesilmiş koyunun yaş derisi sarılır. Hastalıklı bölgeye yeni kesilmiş koyunun yaş derisinin sarılması sırasında, ocaklı üç kez İhlas Suresi okuyarak, Allah'ın "Yâ Şâfi" ismini zikreder. Hasta mümkünse bir gece koyunun yaş derisine sarılarak uyur. Üzerinden bir gece geçmiş hastalıklı bölgenin yaş koyun teması ile kıyafetsiz şekilde teması sağlanır (K1), (K2), (K3), (K4).

Gelişmesi zayıf olan büyümeyen çocuklar için yapılacak pratik ve uygulamalar farklıdır. Besmele ile kesilmiş hayvanın bağırsakları çıkarılır ve çocuğa sarılır. Gelişmesi zayıf olan çocuk, yaş bağırsaklar vücuduna dolandırılmış şekilde bir gece uyutulur. Bu pratiğin yanında umumî hastalıklar için şişeye konulmuş su ve üzerine okunan dualar aynı sayıda uygulanır (K1).

Mesudije Ocağında sürekli ağlayan çocuğun nazar edildiğine inanılır. Ocaklı sürekli ağlayan çocuğun iki kaşı arasına dilinin ucundan bir parça ıslaklık sürer. Bu ıslaklığı bir miktar, ilgili bölgeye masaj yaptıktan sonra başparmağıyla tekrar dilinin ucuyla tadar. Çocuğun iki kaşı arasına sürülmüş ıslaklığın tadında bir ekşilik bulunuyorsa ağlayan çocuğun nazara yakalandığının işaretidir. Bu durumda, Nazar ayeti okunur ve çocuğun yüzüne üflenir (K1).

Lohusa kadına habis ruhların zarar vermemesi için dua ve pratikler bulunmaktadır. Besmele okunduktan sonra, şişeye konulmuş suya on yedi kez Fatiha Süresi, Ayetü'l-Kürsi, birer kez Felak, Nas ve İhlas Süreleri okunur. Okunan su, kırk gün boyunca lohusaya içirilir. Eğer lohusanın durumunda anormallik bulunuyorsa suyun üzerine Cin suresi de okunur (K1), (K2).

Vücudunun herhangi bir yerinde yara olan hasta için ocaklı tabiatta yeni filizlenmiş otları toplar, toplanan taze filizler Besmele çekilerek kaynatılır ve yaranın üzerine hafifçe sürülür. Bu uygulamanın yarayı iyileştireceğine inanılır (K1).

Mesudije Ocağında sıkıntılı bir ruh haline sahip, göğsünde bir daralma olan hasta için iki uygulama yapılır. Birincisi, on yedi kez Fatıha ve Ayetü'l- Kürsi, yedişer kez Felak, Nas ve İhlas Sureleri okunur. Eğer hastanın durumu biraz daha ağırsa Cin Süresi de eklenir. Bu dualar-sureler suya okunularak hastaya içirilir. İkinci uygulamada ise; arpa taneleri un haline getirilene kadar dövülür, yumurta akı, gül suyu, bal ile karıştırılarak macun yapılır. Yapılan macuna birinci uygulamadaki sure-dualar okunularak hastaya verilir (K1).

Şeyh Ćazim Hadžimejlić, sadece maddî/manevi hastalıklara bakan bir ocaklı değildir. Mesudije Tekkesinde, *kaybolmuş ya da çalınmış eşyaların bulunması için* de çeşitli uygulama ve pratikler yapılmaktadır. Bir kişinin kaybolan ya da çalınan bir eşyasının bulunması için ocaklıya başvurması durumunda, ocaklı nohut üzerine kırk bir kez İnşirah Süresini okur ve okunan nohutlar ateşe atılır (K1), (K4). Bu uygulama, surenin kırk bir kez okunması ve ateşe atılmasının bir işlevi vardır. Ateşin temizleyicilik yönünden yararlanan ocaklı kırk bir gibi mitik bir sayıyı kullanarak bir çeşit olağanüstü güçlerin yardımıyla problemin çözülmesini sağlamaktadır.

Sonuç

Ateş ile ilgili inanışlar İslamiyetten önceki Türklerde görüldüğü gibi günümüzdeki Türk topluluklarında da görülmektedir. Türk kültüründe ateşle ilgili inanışlar ve Atalar kültürünün etkisi ocağa kutsiyet kazandırmıştır. Ocağa verilen bu kutsiyet zamanla dinî-tasavvufî kültürde çeşitli anlamlar kazanarak önemli bir terim olmuştur. Ocak kavramı tasavvuf geleneğinde Alevi dedelerin soy sistemi ve dede tekkelerinin kutlu merkezleri anlamında kullanılmıştır. Tasavvufî gelenekteki bu anlamlarla ilişkili olarak halk hekimi ocaklı aileler bulunmaktadır. Ocaklılar, çoğunlukla babadan oğula geçen, “*El Alma*” geleneğiyle hastalıklara şifa getirecek çeşitli uygulama ve pratikler yapmaktadırlar.

Živčić Tekkesi, Bosna-Hersek'te Şeyh Hüseyin Baba Zukić ile başlayıp günümüze kadar işlevini etkin olarak korumuştur. Şeyh Hüseyin Baba ve Şeyh Mejli Baba'nın soyundan gelen Hadžimejlić ailesi Živčić Tekkesinin şeyhleri olmuş ve geleneği devam ettirmişlerdir. Živčić ve onun devamı olan Mesudije Tekkesi Bosna-Hersek'te ocak/ocakzâde olarak kabul edilmektedirler. Hadžimejlić ailesi ve Živčić Tekkesinin yapısı bu açıdan Alevilikteki ocak sistemine büyük benzerlik göstermektedir.

Hadžimejlić ailesi halk hekimliği anlamında ocaklık geleneğini de devam ettirmektedirler. Bosna-Hersek'te maddî-manevi anlamda hasta olup hastalığına çare arayanlar için önemli bir şifa merkezi Mesudije Tekkesidir. Mesudije Tekkesi, ocaklık geleneğinin işlevselliğini koruduğu bir mekân olmanın yanında, bir bölümünde modern tıp sistemiyle tedavilerin yapıldığı bir ocaktır. Geleneksel tıp ile birlikte modern tıbbın bir arada kullanıldığı bu merkez bir anlamda hekimlik açısından gelenekle modernitenin sentezini yansıtmaktadır.

Mesudije Tekkesinde hastalara iyi olması için çeşitli uygulama ve pratikler yapılmaktadır. Hastalıkları iyileştirmek için okuma, üfleme, okunan suyun içirilmesi, temas, şifalı bitkilerden ilaç yapma, hayvansal gıdalar, hayvanın herhangi bir bölgesi ve ateş gibi çeşitli unsurlardan yararlanılmaktadır. Okunan dua ya da yapılan uygulamalarda sayıların önemli bir anlamı olduğu gözlenmektedir. Bu sayılar Türk mitolojisi ve inançlarının majik ve kültik rakamları olduğu gibi Türk tasavvuf geleneği açısından sembol ya da kutsiyet taşıyan rakamlardır.

Sonnotlar

- ¹ Tarikatlarda yemeğin yapılması ve dağıtılması ile ilgili görevler her tarikatın adab ve erkânına göre yapılır. Mevlevilikte yemek adab ve erkânı zengin bir mahiyete sahiptir. Matbah terbiyesi tarikatın erkânları arasında kabul edilir. Geniş bilgi için bkz (Halıcı, 2008: 377-380; Koşay, 2008: 381-390). Bektaşilerde de yemek önemlidir ve yemeğin etrafında kalıp davranışlar oluşmuştur. Geniş bilgi için bkz. (Algar, 2008:408-414). Kadirliğin Eşrefi koluna bağlı bazı tekkelerde, “Köfteli Çorba” bayram sabahlarında yapılan ve bir dizi uygulama ve pratiği barındıran bir yemek töreni bulunmaktadır. Geniş bilgi için bkz (Revnaoğlu, 2008: 408-414).
- ² Şamanizmde, Şamanın görevlerinden birisi sağaltıcı olmasıdır. Şaman, olağanüstü bir güce sahiptir ve hastaları iyileştirir, kötü ruhları kovar, kişiyi kötü ruhlardan korur (İnan, 107-109). Radloff, Türklerin Kam olarak isimlendirdiği Şamanların aynı zamanda bir doktor olduğunu belirtir (2008: 34). Bazı araştırmacılar, Şamanın sağaltıcı yönünden hareketle ocaklı kimseler ile Şamanlar arasında benzerlik kurmuşlardır. Orhan Acıpayamı’ya göre, Türk halk hekimliği geleneğinin önemli bir unsuru olan ocaklar, Şamanlığın günümüze yansımış şeklidir (Öngel, 2007:10). Ahmet Yaşar Ocak, Anadolu’da sağaltıcı özelliği olan bu kimselerin aslında bir şaman kalıntısı olduğunu vurgulamaktadır (2000:129).
- ³ Pertev Naili Boratav, “Ocak” kavramı ve onun büyü ile olan ilişkisini incelediği maddesinde sağaltıcı ocağın genel özelliklerinden bahsetmektedir. Bu özellikleri sıralarken sağaltıcının özellikle albastıya karşı demirle mukabele ettiğini bununda ateşle ilişkisi olduğunu vurgulamaktadır. Boratav, yaptığı derlemelerden hareketle ocaklı olmanın şartlarından birisinin el almak olduğunu vurgulamaktadır (1997: 113-116).Yukarıdaki satırlarda ifade edilmiş olan sağaltıcı ocağın özellikleri Boratav’ın ilgili satırlarından hareketle belirtilmiştir.
- ⁴ Bu konuda araştırma yapan Çehajic ve Metin İzeti, tekkeye bulunduğu köyden dolayı Vukeljić Tekkesi demişlerdir. Oysa gerek tekkenin şeyhleri, dervişleri ve Bosnalılar bu tekkeye, Živčić Tekkesi demektedirler. Bu sebeple çalışmamızda bu tekkeye, Vukeljić Tekkesi yerine Živčić Tekkesi denilmiştir.
- ⁵ Boşnak alfabesinde bazı sesleri karşılayan harfler Türk alfabesine göre farklılıklar göstermektedirler. Türk alfabesinde olmayan ya da farklılıklar gösteren harflerin Türkçe ses değerleri şöyledir: Č/ ç, ć/c, đ/c, dž/c, j/y, ž/j, dž/ c.
- ⁶ Bosna-Hersek’te Mostar şehri yakınında Blagay’daki Halveti Tekkesi Buna Nehri’nin çıkış yerinde ihtişamlı bir dağın dibinde açılmıştır. Kaynaklarda tekkenin etrafında çokça değirmenin olduğu ifade edilmektedir. Osmanlı’nın bölgenin önemli bir bölümünü kaybetmesinden hemen sonra Amerikalı seyyah Frances Kinsley Hutchinson 1908’de yaptığı Balkan gezisinde Blagay Tekkesini

de ziyaret eder. Hutchiston, tekkenin yakınında bir değirmen olduğunu vurgular (1999: 208). Barkan'ın tarihi kayıtlardan hareketle belirttiği tekke yapısına Blagay Halveti Tekkesinin uyduğu görülmektedir. Günümüzde Blagay Halveti Tekkesi, Bosna'daki İslamlaşmanın ve tasavvufun çok önemli bir sembolü konumundadır.

- ⁷ Visoko, Saraybosna ile Zenica arasında çoğunluğu Boşnakların yaşadığı, Bosna bölgesinde bir şehirdir.
- ⁸ Bosna-Hersek'teki İslamlaşmanın nicelik ve sebepleri için bakınız (İyiyol, 2010).
- ⁹ Hamid Algar, Nakşibendiliğin Bosna-Hersek'e Molla Abdullah İlahi tarafından gelmiş olma ihtimalinin yüksek olduğunu belirtir (2008: 256). Cehajic, halk kültüründen hareketle Saraybosna'da bilinen ilk dervişlerin Fatih'in ordusuyla gelen Aynı Dede, Şemsi Dede ve Derviş-i Horasâni olduklarını belirtir (1986: 35). Halk bu dervişlerin Fatih'in ordusuyla gelip şehit olduklarını ifade eder. Derviş-i Horasâni'nin türbesi Fojnica yakınlarında bulunmaktadır. Aynı ve Şemsi Dede'nin mezarları ise Saraybosna Ali Paşa Camisinin bahçesindedir.
- ¹⁰ Nimetullah Hafız; Tuzla, Zvornik, Banya Luka'da Bektaşî tekkesi olduğunu vurgulamakla birlikte bu tekkeler hakkında herhangi bir kaynağın olmadığını belirtmiştir (Hafız, 1977: 34; Hafız, 1988: 87) Džmal Čehajic, Murat Sertoğlu'na dayanarak Banya Luka'da bir Bektaşî tekkesinin olduğunu belirtmiş ancak; tekke hakkında herhangi bir bilginin bulunmadığını ifade etmiştir (1986: 169). Bektaşîliğin etkisinin Bosna topraklarında tamamen silik olduğunu belirtmek ise eksik bir değerlendirme olur. Bosna topraklarından neş'et etmiş Bektaşî şairler bulunmaktadır. Sancaklı Vahdeti, Bosnevi ve Gurbî bu şairler içinde en çok tanınmış olanlarıdır.
- ¹¹ Oglavak, Bosna-Hersek'te Fonica yakınlarında bir köydür. Şeyh Sırrı'nın açtığı tekke günümüzde işlevini korumakla birlikte, Živčić ve Mesudije Tekkeleri kadar canlılığı bulunmamaktadır. Şeyh Hüseyin Baba Zukic'in tek öğrencisi olan Şeyh Sırrı'nın türbesi de tekkesinin yakınlarında bulunmaktadır.
- ¹² Şeyh Abdurahman Sırrı'nın tekkesinin etrafındaki tarlalardan ürünlerden dervişler ve zaruret içinde olanların istifade ettiğini, bu sebeple mahsulden vergi alınması ile ilgili arzuhal ve bu arzuhale verilen olumlu cevap şu şekildedir:

Bosna eyâletinde Saray kâzası nahiyelerinden Konice nahiyesinde vâki' Oglavak nam karyede tarikat-ı Âliyye-i Nakşibendiyeden zâviye neşime irşâd olan (2) Eş-Şeyh Abdurrahman Sırrı Efendi zühd ve takvâ ashâbından ehl-i zikr bir dâileri olduğundan başka zâviye-i mezkûre civârından olan tarlasından kendü eliyle hâsıl (3) itmekde olduğu mahsûlâtından leyl û nehâr zaviye-i mezkûreden güzâr iden fukarâ ve dervîşânî hasbeten lillahi teala it'am itmekde olduğu ve kendüsünün aher suretle bir günâ (4) maaşî olmadığı ve bu hâl ile yine... mumâileyhden teklif alınmakta idüğü mesmû-ı abidânem olmağla muvafik re'y-i âlileri buyurulur ise şeyh-i mumâileyh-i dâilerinin (5) isticlâb-ı da'vat-ı hayriyesi zimmında tekâlifden muafiyetini hâvi bir kıt'a fermân-ı âli ısdârı husûsuna müsaade-i seniyyeleri şây'an buyrulmak bâbında emr û ferman hazret-i menlehü'ül-emrindir (BOA, Cevdet Tasnif, 16217-I, 1251, R. 30)

Saraybosna kadısına hüküm ki

Bosna eyâletinde kâ'im Saray kazası havâlisi Konice nahiyesine tâbi' Oglavak (2) nâm karyede zâviye nişin olan tarikat-ı âliyye-i Naksibendiyeden Eş-Şeyh Abdurrâhman Sırrı zide salâhe (3) erbâb-ı zühd ve salâhtan olarak zâviye-i mezkûre civârında kâ'in tarlasından (4) kendü yediyle hâsıl eylediği

mahsûlâtıdan mürûr ve ubûr iden fukarâ ve dervîşânı (5) it'am itmekde olduğundan ve aher suretle medâr-ı ta'yişi bulunmadığından kendüsünden (6) tekâlif alınmak icâb etmez iken bazı taraftan tekâlif-i şakka mütâlebesiyle ... (7) teaddi ve rencide olunmakta olduğu tahkik kılınmış olmakdan nâşi fîmâba'd (8) mumâileyhden hisse-i tekâlif mutâlebe olunmaması fermân olmağın (9) imdi sen ki mevlânâ-yı mumâileyhsin mumâileyhin tekâlifden muafiyeti husûsuna müsaade-i aliyem (10) ma'lûmun oldukda âna göre amel (11) ve harekete ihtimâm ve devlet hilâf-ı tecvizden mübâderet olunmak bâbında fi evâhir-i (Rebiûlahir) sene 51 (BOA, Cevdet Tasnif, 16217-II, 1251, R.30).

¹³ Kaynak kişiler metin içerisinde (K1), (K2), (K3), (K4), (K5) ve (K6) şeklinde gösterilmiştir. Kaynak kişilerin bilgileri sözlü kaynaklar kısmında ifade edilmiştir.

¹⁴ Şeyh Çazim önderliğinde Mesudije Tekkesine bağlı müritler tarafından düzenli olarak Kelamü'l-Şifa isimli bir dergi çıkarılmaktadır. Derginin ismi bir ocak olan Mesudije Tekkesine uygun olarak konulmuştur. Kelamü'l-Şifa Dergisi tasavvufi konuları kendi yaklaşımıyla ele alan ve Boşnakça yayınlanan bir dergidir.

¹⁵ Ocaklı kişinin nefesi güçlüyse, Besmele çeker çekmez hastanın sıkıntısı anlar. Ocaklının Besmele çekmesi ile hasta iyileşme sürecine girmeye başlamıştır (K1).

Kaynakça

- ÂŞIK PAŞAZÂDE. (2007). Tevârih-i Âl-i Osmân. Hazırlayan: Kemal Yavuz-Yekta Saraç. İstanbul: Gökkuşbu Yayınları.
- ALGAR, Ayla Esen. (2008). "Bektaşilikte Yemeğin Yeri". Tasavvuf Kitabı. Hazırlayan: Cemil Çiftçi. İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- ALGAR, Hamid. (2007). Nakşibendilik. İstanbul: İnsan Yayınları.
- AYVERDİ, İlhan. (2006). Asırlar Boyu Tarihi Seyri İçinde Misalli Türkçe Sözlük. II. Baskı. Redaksiyon-etimoloji: Ahmet Topaloğlu. İstanbul: c. 3. Kubbealtı Yayınları.
- BARKAN, Ömer Lütfi. (2008). İstila Devri Kolonizatör Türk Dervişleri ve Zaviyeler. Hazırlayan: Cemil Çiftçi. Tasavvuf Kitabı. İstanbul. Kitabevi Yayınları.
- BOA, Cevdet Tasnif, 16217-I, 1251, R.30.
- BOA, Cevdet Tasnif, 16217-II, 1251, R.30.
- BORATAV, Pertev Naili. (1997). 100 Soruda Türk Folkloru, III. Baskı. İstanbul: Gerçek Yayınları.
- CEBECİOĞLU, Ethem. (2005). Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü. III. Baskı. İstanbul: Anka Yayınları.
- ĀEHAJİĆ, Dzemat. (1986). Derviški Redovi u Jugoslovenskim Zemljama sa Posebnim Osvrtom Na Bosnu i Hercegovinu. Sarajevo: Orijentalni Institut u Sarajevu.
- ÇORUHLU, Yaşar. (2010). Türk Mitolojisinin Ana Hatları. İstanbul: 3. Baskı. Kabcacı Yayınları.
- DEVELLİOĞLU, Ferit. (2008). Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgât. 25. Baskı, İstanbul: Aydın Kitabevi.
- DOĞAN, Mehmet (2008). Büyük Türkçe Sözlük. IV. Baskı. İstanbul: Pınar Yayınları.
- ERGİN, Muharrem. (2009). Dede Korkut Kitabı I. Ankara: 7. Baskı, Türk Dil Kurumu Yayınları.

- _____ (2006). *Orhun Abideleri*. İstanbul: 37. Baskı. Boğaziçi Yayınları
- GÖLPINARLI, Abdülbaki. (2006). *Mevlevî Âdâp ve Erkânı*. İstanbul: 2. Baskı. İnkılâp Yayınları.
- HAFIZ, Nimetullah. (1988). *Yugoslavya'da Bektaşiliğin Genişlemesi*". Glasnik Muzeja Kosova, V-VI: s.79-90.
- _____ (1977). "Yugoslavya'da Bektaşî Tekkeleri". *Hacı Bektaş-ı Veli Bildiriler, Derlemeler, Açık Oturum*. 1: ss. 34-41
- HALICI, Feyzi. (2008). "Edirne Mevlevihane'sinin Şeyhi Ali Eşref Dede Efendinin Yemek Risalesi". *Tasavvuf Kitabı*. Hazırlayan: Cemil Çiftçi. İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- HUTCHINSON, Frances Kinsley. (1999). *Otomobile İlk Gezi Balkanlar 1908*. Çev. Gül Çağlı Güven. İstanbul: Aksoy Yayınları.
- İNAN, Abdülkadir. (1998). *Makaleler ve İncelemeler I*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- _____ (1954). *Şamanizm*, Ankara: Türk Dil Kurumu Basımevi.
- İYİYOL, Fatih. (2010). *Boşnak Halk Kültüründe Türk-Tekke Tasavvuf Geleneğinin İzleri*. Basılmamış Doktora Tezi, Sakarya: Sakarya Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- _____ (2003). *Sakarya Türkmenleri (Manavları)'nde İnanışlar*. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. Sakarya: Sakarya Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- İZETİ, Metin. (2004). *Balkanlarda Tasavvuf*. İstanbul: Gelenek Yayınları.
- KALAFAT, Yaşar. (1990). *Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri*. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- KAŞGÂRLI MAHMUT. (2006). *Divânü Lûgat-it Türk*. Çev. Besim Atalay. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- KILIÇ, Orhan. (2007). *Ocaklık*. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi. c. 33, ss.317-318.
- KOŞAY, Hamid Zübeyir. (2008). "Mevlevilikte Matbah Terbiyesi". Hazırlayan: Cemil Çiftçi. *Tasavvuf Kitabı*. İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- OCAK, Ahmet Yaşar. (2000). *Alevi ve Bektaşî İnançlarının İslâm Öncesi Temelleri*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- _____ (1999). *Türkler, Türkiye ve İslam*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- ÖGEL, Bahaeddin. (2010). *Türk Mitolojisi II*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- ÖNGEL, Gülnur. (2007). *Denizli Halk Hekimliğinde Ocaklar*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Denizli: Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- RADLOFF, Wilhelm (2008), *Türklük ve Şamanlık*. İstanbul: Örgün Yayınevi.
- REVNAKOĞLU, Cemalettin Server (2008). "Eşreflerde Köfteli Çorba". Hazırlayan: Cemil Çiftçi. *Tasavvuf Kitabı*. İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- ŞAHİN, Haşim. (2007). *Ocak*. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi. c. 33, ss. 316-317.
- TANYU, Hikmet. (1976). *Türklerde Ateşle İlgili İnanışlar*. I. Uluslararası Türk Folklor Kongresi Bildirileri. c. IV, ss. 287-292.

Türkçe Sözlük; 2005. 10. baskı, Ankara Türk Dil Kurumu Yayınları.

UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı. (1988). Osmanlı Devleti Teşkilatından Kapıkulu Ocakları: Acemi Ocağı ve Yeniçeri Ocağı. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

YAMAN, Ali. (2011). “Alevilikte Ocak Kavramı: Anlam ve Tarihsel Arka Plan”. Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi. 60: 43-64.

_____ (2004). Alevilikte Dedelik ve Ocaklar, İstanbul: Karacaahmet Sultan Derneği Yayınları.

Sözlü Kaynaklar

Kaynak kişi 1: Ćazim Hadžimejlić, Mesudije Tekkesinin şeyhi, 1962 doğumlu, üniversite mezunu, Saraybosna ve Kacuni’de yaşıyor.

Kaynak kişi 2: Hüsein Hadžimejlić, Živčić Tekkesinin şeyhi, 1943 doğumlu, üniversite mezunu, Busovača’da yaşıyor.

Kaynak kişi 3: Seid Strik, Potok Tekkesinin şeyhi, 1933 doğumlu, üniversite mezunu, Saraybosna’da yaşıyordu. (Kendisiyle görüşmemizden kısa bir süre sonra vefat etti.)

Kaynak kişi 4: Mükrem Kamber, Mejtaş Tekkesinin dervişi, 1969 doğumlu, medrese mezunu, Olovo’da yaşıyor.

Kaynak kişi 5: Halil Brzina, Mejtaş Tekkesinin şeyhi, 1953 doğumlu, üniversite mezunu, Saraybosna’da yaşıyor.

Kaynak kişi 6: Nijaz Džindo, Olovo Tekkesinin şeyhi, 1964 doğumlu, lise mezunu, Saraybosna’da yaşıyor.